

Toon Mulder
KP-OVERIJSEL

Waar de ploeg zijn voren het diepst trekt, ontkiemen de beste vruchten. De waarheid van deze woorden vindt op wel treffende wijze bevestiging in de KP-geschiedenis van Overijssel. Nergens toch werd de provincie dieper getroffen dan in haar kwetsbare industrie-centrum Twente en nergens ook heeft zich het Overijsselse verzet krachtiger geopenbaard dan in het oude land der Tubanten, dat bastion van het Oosten. Als een der eersten werd de Twentse arbeider getroffen door de arbeidsinzet en hij, van huis uit toch al wantrouwig van aard, zette zijn stekels wijd uit. Niet dat er, afgezien van de met veel moed gevoerde Meistaking, ook maar enigermate van massaal verzet gesproken kon worden, — de meesten kwamen nimmer verder dan de man met de Göbbelsmopjes, de anjer verscholen achter het raam en een slinks uitgesproken OZO — maar wel groeide er een stille afkeer eerst, een voorzichtige afweer later, die een zo bij uitstek geschikt klimaat vormden voor een voorspoedige ontwikkeling van het verzet. Het wachten was in deze sfeer meestal op de man, die vorm en richting wist te geven aan de vaak dwaze en bijna altijd vruchteloze gedachten van de doorsnee „goede” Nederlander. Zonder aan de verdiensten van andere geestelijke leidlieden tekort te willen doen, dient voor een goed begrip van de ontwikkeling der Overijsselse KP-geschiedenis met name te worden gewezen op het werk van Frits de Zwerver, die in Enschede onder zijn geestverwanten de stoot gaf tot oprichting van een afdeling der LO, en op het optreden van Pieter Boom, die door zijn stuwende lezingen, inzonderheid voor de moderne jeugd, in belangrijke mate bijdroeg tot het ontstaan van een omvangrijke en goed werkende, socialistisch getinte verzorgingsorganisatie in Almelo en omgeving. Vele lezingen hield hij in Twente en ook daarbuiten, o.a. in Friesland. Daarnaast schreef hij enkele verzetsbrochures.

Tot midden '43 viel er binnen de kring der verzorgingsorganisaties van gewapende activiteit nog niets te bespeuren. De noodzaak had zich nog niet zozeer doen gevoelen, terwijl er voor de rustige, ordelievende burger-verzetter een algehele innerlijke omwenteling nodig was om het zwaard tegen de — zij het ook niet als wettig erkende — overheid uit de schede te halen.

Een der eerste symptomen van voor die tijd wel zeer progressief denken viel binnen deze kring waar te nemen in het dorpje Wierden. De terugvoering in krijgsgevangenschap in Mei 1943, een gebeurtenis waarop de Twentse arbeidersbevolking fel en heftig in een laaiende staking reageerde, deed in de boezem van een groepje aldaar werkende jeugdige verzitters — allen lid ener gereformeerde jongelingsvereniging — het besluit geboren worden om uitvoering te geven aan reeds vroeger overwogen, doch nog altijd te driest geschenen plannen: de treinloop op Duitsland te doen stagneren. Op 6 Mei '43 werd de spoorlijn Wierden-Rijssen opgebroken met het gevolg, dat dezelfde nacht een goederentrein met grote snelheid uit de rails liep, hetgeen een enorme ravage en twee dagen oponthoud voor het railverkeer veroorzaakte. Een niet bedoeld gevolg van deze actie was, dat Henk Visser (Jan H. Heerdink †), wever van beroep, een stille, bescheiden figuur, die de kracht tot radicaal verzet uitsluitend ontleende aan zijn diepgeworteld geloof in door God opgelegde plichten, één van de vier saboteurs, in verband met een arrestatiepoging van de SD, de wijk naar de omgeving van Amersfoort moest nemen.

Niet alleen in Wierden protesteerde Overijssel moedig tegen deze Duitse maatregelen ten

*Jan H. Heerdink
(Henk Visser)*

aanzien van de militairen, ook in Kampen gevoelden enkele LO'ers de behoefte om op niet mis te vatten wijze hun ongenoegen kenbaar te maken. Het bevolkingsregister aldaar, bron van inlichtingen voor de Duitsers, ging 9 Juni '43 gedeeltelijk in vlammen op, zulks op initiatief van de twee latere Top-LKP-leden, Jacques (Izaak v.d. Horst †) en Arie (Hilbert van Dijk †), in die tijd beiden centrale figuren in de landelijk georganiseerde onderduikersverzorging en vaste bezoekers van de toen nog in zwang zijnde zgn. Beurs. Zij waren ook nauw betrokken bij de kort daarop gepleegde bonnenkraak te IJselmuiden waarbij gebruik werd gemaakt van de diensten van enkele leden uit de groep Oranje Vrijbuiters, die dank zij de door Jacques en Hilbert getroffen voorbereidingen, niet anders hadden te doen dan de reeds van tevoren gereed gezette kaarten na sluitingstijd uit het distributiekantoor weg te komen halen. Dit gebeurde op 21 Juli '43.

Omstreeks diezelfde tijd kwamen uit alle delen van het land de berichten over soortgelijke acties op de LO-Beurs binnen. Zo hadden de spoorwegsaboteurs uit Wierden zich al weer niet onbetuigd gelaten door op 28 Juli een bonnentransport bij het in de nabijheid gelegen Notter met goed gevolg te overvallen.

Men zag op de Beurs zeer wel in dat vaste leiding en coördinatie van deze zo licht tot bandeloosheid voerende activiteit een eerste vereiste was. In de Beursvergadering van 14 Aug. '43 werd besloten bijzondere aandacht aan deze zaak te gaan wijden, tot welk doel enkele LO'ers onder wie Jacques en Hilbert zich beschikbaar stelden. Bob, eveneens een lid van de Beurs, zou hierbij de zorg voor de ontwikkeling in het Oosten op zich nemen. Toen hem een op 24 Sept. '43 gepleegde overval op het gemeentehuis te Amerongen ter ore kwam, wist hij met de daaraan deel genomen hebbende jongelui in verbinding te komen en een afspraak voor een bespreking te maken, die kort daarop te Veenendaal plaats vond. Daarbij bleek toen, dat de overval was verricht door . . . de Wierdense ploeg, nadat via familie-relaties van een der KP-leden contact was ontstaan met enkele LO'ers uit het Oostelijk deel van de provincie Utrecht. Van die zijde werd met het oog op de heersende bonnenschaarste de aandacht op het distributiekantoor te Amerongen gevestigd met het genoemde gevolg.

Ter vergadering, waarop ook Jacques en Hilbert aanwezig waren, werd tot aansluiting in landelijk verband overgegaan en stelde men wijze en voorwaarden van werken vast. De ploeg werd toevertrouwd aan de leiding van Jan de Groot (Freerk Postmus †), een onderduiker uit Friesland, die ook reeds had deelgenomen aan de overval bij Notter. Henk Visser werd zijn plaatsvervanger. Hoewel de basis van de ploeg lange tijd gevestigd bleef in de provincie Utrecht (Doorn), richtte zich een groot deel van de bedrijvigheid op Overijssel, waar men over vele en betrouwbare contacten beschikte.

Terwijl de ploeg zich gestaag uitbreidde, o.m. met een aantal Utrechtenaren, werd in de periode van November tot begin Februari '44 een geweldige activiteit aan de dag gelegd. Hiervoor was alle reden, daar de organisatie der LKP nog niet tot een zodanige ontwikkeling was gekomen, dat het bonkaarten-budget sluitend kon worden gemaakt. In de meeste gewesten stond het KP-verzet nog in de kinderschoenen, zodat — wat het rayon van Bob betreft — het volle gewicht op de ploeg van Jan de Groot moest vallen, welker prestaties daarom tot het hoogst werden opgevoerd. Een vijftiental overvallen vond plaats, op enkele na, met goed gevolg. Wat dit, zowel fysiek als psychisch, van de krachten der voor het merendeel jeugdige verzetsmensen vergde is beter te begrijpen dan te beschrijven. Van dag tot dag verkeerden zij in de grootste gevaren, zodat het niet is te verwonderen, dat sommigen hunner al spoedig tekenen van ernstige oververmoeidheid te zien gaven. De dikwijls weergaloze moed door hen betoond, bleek maar al te vaak gebaseerd te zijn op een bewuste negatie, op een complete verdringing van durende angst. Daar kwam nog bij, dat zij meermalen voor de scherpste gewetensconflicten kwamen te staan. Op 7 December

*Marinus Heerdink
(Hans)
Garr. 21-10-'43 bij trein-
controle.*

*Klaas Dam
(Piet)*

Geert Heikens

*Gerrit H. Lammerink
(Gait)*

*Hendrik de Ruiter
(Hendrik)*

Deze 4 personen zijn gearr. 5/6-2-'44 door provocatie van een zgn. onderduiker.

Deze 5 personen behoorden tot de KP-Jan de Groot/Henk Visser.

*Bernardus J. Evers
(Harry)
Garr. 6-10-'44 op boerde-
rij in Vasse bij overval
landwacht. In vuurgevecht
gewond.*

*Sietze A. Hilbrink
Huisvesting KP.*

*Koenraad J. Hilbrink
Koerier*

*Dirk C. Ruiter
(Dick)
Tevens: KP-Jan de Groot.*

*Michiel Ploeger
(Chiel)
Tevens: KP-Enschede.*

Behalve Ploeger werden de bovenstaande personen op 23-9-'44 doodgeschoten bij de overval op Huize Liduina (zie pag. 476). Ploeger ontsnapte hier en later eveneens aan de overval bij Evers (zie hiernaast). Hij werd echter op 18-11-'44 in Luttenberg gearr. Verrichte daar met geall. operator zendwerk. De bewoners van het huis, waarin dit geschiedde, vluchtten toen de Duitsers bij burenhuiszoeking deden. Dit wekte argwaan, waarop inval en arr. volgde.

Deze 5 personen behoorden tot de KP-Zenderen.

*Willem Lindenborn
(Pim)
Leid. KP-Zwolle.
Garr. 13-3-'45 te Herfte
bij straatcontrole. Bij ontvl.
poging in Zwolle dodelijk
gewond.*

*William Jakma
Huisvesting KP.*

*Sipke J. Baarsma
(Sip)*

*Herman G. J. Huyskamp
Garr. 20-2-'45 bij huis-
zoeking.*

*Nicolaas Th. Visser
(Theo)
Op 7-4-'45 verongelukt bij
laten springen van spoorlijn
Nieuw Leuzen.*

Garr. 21-3-'45 bij bespreking in woning van Jakma over bevrijding uit ziekenhuis van Lindenborn (zie hiernaast). Zgn. goede Duitser verried bespreking.

Deze 5 personen behoorden tot de KP-Zwolle.

'43 werd een bonkaartentransport te Goor overvallen, waarbij een der agenten, aan wiens politieke betrouwbaarheid werd getwijfeld, pogingen in het werk stelde de kostbare buit te verdedigen door het trekken van zijn pistool. De KP'ers waren hem echter voor en open-den direct vuur, voorzichtigheidshalve richtende op de benen van de agent. Helaas trof een kogel, die op de straatstenen afschampte en terugketste, de „goede” politieman in de rug met dodelijk gevolg. De eerste reactie was: dit nooit weer. Als het zo moet, dan maar geen bonkaarten. De gedachte een onschuldig mens te hebben gedood, woog verschrikkelijk zwaar.

Wel verklaarde de agent op zijn sterfbed, dat hij zelf mede-schuldig was aan het gebeurde, daar hij na enig talmen ook zijn pistool had getrokken, maar dat nam de wroeging onder de deelnemers toch niet weg.

Dat deze zelfde jongens, na de schietpartij min of meer overstuur, bij andere gelegenheden alle ernst wisten af te leggen om onder de meest spannende omstandigheden te doen wat op de buitenstaander de indruk van overmoedige gekkernij zou kunnen maken zal niemand bevreemden. Verschillende voorbeelden zijn daarvoor aan te voeren. Zo werden bij de geslaagde postwagenuverval bij Gorcum op 22 December '43 de chauffeur van de auto, evenals de begeleider, stevig vastgebonden, op de geleege postzakken neergeveld, waarna beiden een verse bolknak tussen hun lippen kregen gestoken. Een tijdens de distributie-overval te Hardenburg op 14 December '43 overstuur geraakte juffrouw werd in roerende zorg een glas water aangeboden. Of het hieraan is te danken, dat het naar aanleiding van deze overval in het politieblad opgenomen bericht melding maakte van de beschaafde indruk, die de daders hadden gemaakt? In elk geval werd erdoor voldaan aan de wens van de Top-LKP om als KP'er steeds zo beschaafd mogelijk op te treden door rustig en wel-overwogen te handelen. Dit om de beweringen van de SD als zou het verzet grotendeels worden gedragen door rovers en zwarthandelaren geen voedsel te geven.

Na de grote activiteit gedurende de wintermaanden aan de dag gelegd, werd het duidelijk, dat de boog niet te lang en te strak gespannen mocht worden gehouden en dat beteugeling van de bijna niet te stuiten dadendrang een dringende noodzaak was. Het steeds driester wordende optreden van deze ploeg begon allengs reden tot bezorgdheid te geven. Bob besloot dan ook tot ingrijpen. Jan de Groot, die al eens met vakantie was gezonden, kreeg van hem in Maart '44 een speciale opdracht, waardoor hij min of meer op dood spoor kwam te staan. Andere leden kregen of andere taken toegewezen, of vonden emplot op een nieuw terrein. De geleidelijke ontbinding van de ploeg Jan de Groot — na het sinds begin '44 langzamerhand op de achtergrond geraken van Jan de Groot meer en meer KP-Henk Visser genoemd — verklaart voor een deel de opkomst van nieuwe ploegen. Tot begin '44 was van andere dan van de door de KP-Jan de Groot bedreven gewapende activiteit in de provincie Overijssel weinig gebleken. Omstreeks die tijd deden zich echter enkele gebeurtenissen voor, die op nieuwe KP-aspiraties wezen. Op 26 Januari '44 werd te Wierden gearresteerd de zeer actieve Trouw-man Herman (Pieter Fleurke †). Van verschillende zijden werden bevrijdingspogingen in het werk gesteld, zo door een verzorgingsgroep uit Zenderen, een gemengd rooms katholiek-socialistische groep, o.l.v. Cor. Bij de door deze groep gemaakte voorbereidingen werd contact gekregen met enkele leden van de KP-Henk Visser, die gaarne bereid waren hun medewerking te verlenen. Tegelijkertijd, onafhankelijk van anderer pogingen, maakten enige LO'ers uit Enschede, waaronder Johannes (Johannes ter Horst †), een bakker, en Rooie Geert (Geert Schoonman †), een grenscommies, zich op met dezelfde bedoelingen. Beiden zouden later de kracht van een Enschedese KP uit gaan maken. Door verkeerde inlichtingen liepen beide pogingen op niets uit. Het verlangen naar een eigen knokploeg was echter zowel te Enschede als te Zenderen gewekt, terwijl ook de noodzaak duidelijk werd gezien, een noodzaak die

te dringender werd, naarmate de activiteit van de KP-Henk Visser verminderde. De oprichting van de KP-Enschede zou na dit voorval dan ook niet lang meer op zich laten wachten.

Een misverstand, gerezen op een LO-districtsvergadering n.a.v. een door enkele Trouw-medewerkers gepleegde overval op een distributiekantoor te Markelo, waarvan (ten onrechte) werd gemeend, dat hier sprake was van volkomen onverantwoorde activiteit, vormde de eigenlijke aanleiding voor de oprichting van een eigen ploeg te Enschede, die in de hand gehouden zou kunnen worden. Jacques, die zich omstreeks die tijd voor besprekingen met de Twentse LO-leiding in Twente bevond, adviseerde om daartoe contact op te nemen met Bob, KP-leider Oost. De verbinding werd tot stand gebracht en in een bespreking te Hellendoorn met o.m. Johannes en Geert ging Bob accoord met de vorming van een KP-Enschede. Daar de adspirant KP'ers zich niet op korte termijn los meenden te kunnen maken van hun tot nu toe verrichte werkzaamheden (onderduikersverzorging en vooral piloten- en krijgsgevangentransporten) werd overeengekomen, dat zij voorlopig als reserveploeg zouden fungeren. Al spoedig kregen zij de gelegenheid te tonen wat zij waard waren. Op 22 Maart '44 bevrijdden zij in samenwerking met enkele medewerkers van de verzorgingsgroep Almelo (de latere oprichters van de KP-Almelo), twee belangrijke illegale contacten uit het Huis van Bewaring te Almelo.

De omstandigheid, dat deze twee tevens nauwe relaties waren van de zoëven genoemde groep uit Zenderen, had ook deze ploeg doen besluiten bevrijdingspogingen in het werk te stellen. Het contact tussen Zenderen en de KP-Henk Visser, bij de bevrijdingspogingen voor Piet van Trouw in Januari gelegd, was in de verstreken maanden nog aanmerkelijk verstevigd, zo zelfs, dat villa Liduina, het woonhuis van de familie van Cor, als de nieuwe basis van de KP-Henk Visser kon worden beschouwd. De combinatie Zenderen-Henk Visser wist overigens in die tijd nog niets van het bestaan der KP-Enschede o.l.v. Johannes af en zo kon het gebeuren, dat, terwijl de ploeg van Johannes een overval op het Huis van Bewaring pleegde, de KP-Zenderen-Henk Visser in de nabijheid gereed stond om de overval een half uur later uit te gaan voeren. Dergelijke coïncidenties bewijzen, dat de onderlinge verbindingen nog wel eens haperden, hetgeen o.a. zijn oorzaak vond in de grote zelfstandigheid, die de meeste ploegen wensten te handhaven, en in het feit, dat de Topleiding het gewicht van haar activiteit in hoofdzaak legde op de mogelijke annexatie van losse ploegen, waarbij de aandacht voor andere minstens even noodzakelijke zaken wel eens uit het oog werd verloren.

Cor uit Zenderen legde in Mei de eerste verbinding met Bob in verband met een beoogde distributiekraak. Er was verschil van mening gerezen tussen Cor c.s. en enkele leden van de KP-Henk Visser over de bestemming van een kraak. Het was het streven van de Top (en de KP-Henk Visser handelde ernaar) om alle opbrengsten van overvallen in één hand te brengen om van daar uit de verdeling centraal te regelen voor het gehele land, terwijl Zenderen er niets voor voelde de met zoveel moeite verworven bonkaarten aan een haar onbekende Top af te staan in afwachting van wat ervan terug werd gegeven om eigen verzorgingsbehoeften te dekken.

Dit gebrek van vertrouwen in de Top moet worden gezien in het licht van de Twentse verhoudingen. Er was in die tijd bijna voortdurend onenigheid tussen de Twentse LO-leiding (grotendeels gereformeerd) en de vertegenwoordigers van de ten dele socialistische verzorgingsorganisatie (volgelingen van Pieter Boom) te Almelo.

Beide groeperingen deden hetzelfde werk, doch samenwerking wilde niet vlotten daar de

Geert Schoonman
(Rooie Geert)
Gearr. 6-10-'44 in Vasse
bij overval landwacht. In
vuurgevecht gewond.
Zie pag. 476.

om redenen van doelmatigheid gevoerde expansiepolitiek van de LO door de anderen voor te vergaande machtsvorming werd gehouden. Dit verwijt trof niet geheel ten onrechte.

Meermalen gaf de Twentse LO-leiding blijk van miskenning van de rechten van de andere verzorgingsgroep. Tussen de twee partijen in stond de groep Zenderen, die zich, zoals boven blijkt, bezig was gaan houden met KP-werk, beschikkend over stevige contacten naar beide zijden en overtuigd van beider rechten en verdiensten, maar op dat moment ongetwijfeld met de sterkste sympathieën voor de Almeloërs. Op grond waarvan moesten zij de zelfgekraakte bonnen afstaan ten behoeve van een organisatie welke organen in Twente zo imperialistisch waren in hun optreden? Eerst nadat Bob de Zenderense groep ervan had overtuigd, dat de Twentse verhoudingen niet maatgevend waren voor het gehele land en dat met name in de LKP, een ieder, van welke politieke of godsdienstige gezindte ook, kon meewerken, kwam men tot overeenstemming. In de toekomst zouden de KP-Zenderen en de ploeg Henk Visser naar buiten als één geheel optreden.

Een distributie-overval op het kantoor te Oldemarkt op 16 Mei '44 bracht aan het licht, dat er in de kop van Overijssel eveneens „iets” moest zitten. Het bleek een aantal LO'ers uit die streek te zijn (de latere KP-Vollenhove van Sietze), waar men de aldus verkregen bonkaarten goed kon gebruiken. Deze LO'ers kwamen tijdens de voorbereiding van enige andere acties in aanraking met de Almeloërs, bij wie — na hun medewerking aan de bevrijdingsoverval op het Huis van Bewaring te Almelo —, de wens was ontstaan zich in het KP-werk te specialiseren. De genoemde kennismaking deed die wens vaste vorm aannemen met het gevolg, dat Almelo in Juni '44 via Zenderense KP'ers in LKP-verband werd opgenomen.

Op dat moment vertoonde de KP-Overijssel dus het volgende beeld:

de *KP-Enschede* o.l.v. Johannes, welke ploeg meer en meer een centrale positie in zou gaan nemen,

de *KP-Zenderen* o.l.v. Cor, samengesteld uit resten van de oorspronkelijke ploeg Jan de Groot-Henk Visser en enige illegale werkers uit de omgeving, die zich voordien op verschillend terrein van het verzet hadden bewogen,

de *KP-Vollenhove* o.l.v. Sietze, met slechts een korte bestaansduur i.v.m. de arrestatie van Sietze in Juli '44, en

de *KP-Almelo*, waarin na Sietze's arrestatie zijn nog overgebleven medewerkers werden opgenomen.

De kringloop: ontwikkeling van activiteit, ontstaan van nieuwe ploegen met direct daarop volgende nieuwe activiteit, viel niet meer te stuiten. In een razend tempo zette Overijssel de run naar de vrijheid in, daarbij nog een handje geholpen door de vanuit Zuid-Holland (tijdelijk: „Pas-op-kamp” op de Veluwe) onverwachts optredende KP van Evert (Marinus Post †), die een tweetal geslaagde distributie-overvallen pleegde.

Met trots kan de KP-Twente wijzen op de belangrijke medewerking, verleend bij de bevrijding van Frits de Zwerver en Henk, een Twents LO-districtsleider, uit de gevangenis, de zgn. Koepel, te Arnhem; op het grote aandeel, dat werd genomen in de strijd rondom het Huis van Bewaring, eveneens te Arnhem, waaruit in samenwerking met een aantal bevriende niet Overijsselse knokploegen, na drie mislukte pogingen, op Zondag 11 Juni '44 's middags 56 gevangenen werden bevrijd, en tenslotte op de bevrijding van twee arrestanten uit de gevangenis te Zutfen, bijna en passant, toen men op de dag dat het Huis van Bewaring te Arnhem was opengebroken op de terugweg naar huis was. Vooral de

Albert Beens
(Jo)

Contact te Emmen.
Tevens: Franse krijgsgevangenen.
Gearr. 19-8-'44 bij straatcontrole.

Berend Bruynes
(Bruintje)

Bruynes werd 29-11-'44 gearresteerd bij straatcontrole te Almelo, waarbij op hem clandestiene PB's werden gevonden, vanwaar het spoor leidde naar overval op de Nederlandse Bank te Almelo. (Zie pag. 477). Daarop volgde de arrestatie van de overvallers Meenks, Mik en Smoes, terwijl tevens Nijland, bij wie het geld verborgen was, werd gearresteerd. Zij werden aanvankelijk verdacht van uitgifte van clandestiene PB's. Door latere confrontatie met de directeur van de Nederlandse Bank bleek, dat de SD de overvallers op die bank gearresteerd had.

Willem Meenks

Douwe Mik
(Douwe)

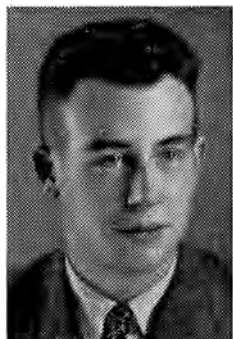

Gerhard Nijland

Jan v. d. Haar
(Jan v. Vroomshoop)

Tevens: KP-Evert.
Gearr. 5-12-'44 bij overval op cland. zender in woonwagen.

Hendrik Höften
(Henk)

Gearr. 29/30-9-'44 op duikadres door gepraat van buurtbewoners.

Geertruida Höften-v. d. Maat
Huisvesting KP.

Na beurtiging overl. door verdriet om fusillering van haar zoon en t.g.v. doorgeestane emoties.

Cornelius L. de Jong
(Kees)

Gearr. 1-12-'44 i.v.m. and. arr.

Jan R. Kerkdijk
(Reint)

Gearr. 7-3-'45 in Vriezenveen door verr. van NSB'er.

Hermannus J. Meijers
(Herman)

Gearr. 7-3-'45 in Vriezenveen door verr. van NSB'er.

Hendrikus Timmerman
(Henk)

Gearr. 30-9-'44 t.g.v. and. arrestatie.

Wicher Dam
(Wim)

KP-Jan de Groot|Henk Visser. KP-Ommen.

Gerardus J. A. Jansen
(De lange Hollander)

KP-Ommen.

Jan Houtman
(Anton)

KP-Ommen.
Gearr. 17-11-'44 te Lenth bij transport van benzine. Bij ontvl. poging gedood.

Beiden: gearr. 29-6-'44 bij het halen van piloten.

Tenzij anders vermeld, behoorden de bovenstaande personen tot de KP-Almelo.

onderneming van 11 Juni, die geen slachtoffers eiste, neemt een unieke plaats in de annalen van de verzetsgeschiedenis der LKP in ¹⁾).

Inmiddels was de invasie een feit geworden en men ging inzien, dat, wilde de LKP berekend zijn voor zijn taak zodra het oorlogsfront binnen de grenzen van eigen land kwam te liggen, aanpassing aan de zich allengs wijzigende verhoudingen noodzakelijk werd.

Was tot voor kort het accent uitsluitend gelegd op de verzorgingsgedachte met de daaruit voortvloeiende overvallen op distributiekantoren en bevolkingsregisters, na de invasie werd meer en meer duidelijk, dat in de nabije toekomst het zwaartepunt in de militaire bijstand aan de geallieerden zou komen te liggen. Reeds verkeerde de regeling van een grootscheepse en doeltreffende spoorwegsabotage in een vergevorderd stadium, niet in het minst dank zij het werk van Henk Visser c.s., de initiatiefnemers en propagandisten voor het gebruik van de derailleur, een apparaat om zonder springstoffen treinen tot ontsporing te brengen. Het idee van de derailleur was door de Top-LKP overgenomen en verschillende delen van het land waren reeds van de apparaten voorzien, doch daarbij was het dan ook gebleven.

Voor Bob woog de bonnenkraak nog steeds het zwaarst en dit zou op aandrang van de LO nog enige tijd zo blijven. Door het zich gestaag uitbreidende KP-apparaat alsmede door de dwingende loop der oorlogsgebeurtenissen ontkwam men echter niet aan een meer rationele aanpak van het werk, waardoor niettemin de fundamenteen voor de vereiste ombouw werden gelegd. Allereerst kwam men tot een betere afbakening van ieders verantwoordelijkheid en werkterrein. In enkele in de maand Juni te Enschede en Zenderen gehouden vergaderingen werd aan Johannes de leiding over het KP-gewest Twente toegewezen. Toen Bob kort daarop uit de provincie moest verdwijnen, daar hij zwaar gezocht werd, kreeg Johannes bovendien nog de leiding voor het gehele Oosten toevertrouwd. Aangezien het bijwonen van de LKP-Topvergaderingen teveel van zijn kostbare tijd vergde, werd deze functie in tweeën gesplitst, waarbij aan Johannes de praktische leiding over het Oosten werd overgelaten (welke leiding slechts voor een deel kon worden geëffectueerd) en aan Joop uit Apeldoorn, al lange tijd de rechterhand van Bob, de vertegenwoordiging van het Oosten in de Top.

*Andries Kalter
(Dries)*

*Leid. KP-Almelo. Tevens:
Franse krijgsgevangenen.
Gearr. 21-3-'45 in Zwolle.
In vuurgevecht gedood.
Zie pag. 477.*

Geert kreeg de leiding over de KP-Enschede; Cor die over de KP-Zenderen, waarin opgenomen de resten van de KP-Henk Visser. Henk Visser zelf had dringend behoefte aan enkele weken rust, die hem werden gegeven onder belofte daarna van nieuwe opdrachten te zullen worden voorzien. Toen hij in Augustus terugkeerde, kreeg hij de leiding van een nieuw gevormde ploeg in Zuid-Twente. Aan Jan uit Ommen, een all round verzetsman, nauw medewerker van Johannes op het gebied van de piloten-organisatie, werd toestemming verleend met zijn mensen (w.o. enkele leden van de oude ploeg Henk Visser) tot de LKP toe te treden. De werkzaamheden van deze ploeg op het nieuwe terrein waren van korte duur door de arrestatie (i.v.m. pilotenwerk) van Jan zelf en van twee zijner medewerkers. Ook de ploeg Vollenhove viel in Juli '44 uit door arrestatie van Sietze, waarop de overigen verder samen bleven werken met de KP-Almelo onder leiding van Dirk

(Derk Smoes †), een bankbediende, en Dries (Andries Kalter †), een groenteman. Ondanks de werkzaamheden, verbonden aan de reorganisatie of — beter — aan de voortschrijdende organisatie, ondervond de uitvoering van de normale acties geen enkele stagnatie. Vooral in die zomermaanden nam het aantal onderduikers nog aanmerkelijk toe, hetgeen nood-

¹⁾ Zie pag. 488 e. v.

zakelijk gepaard ging met een stijging van de behoefte aan bonkaarten. Om aan die zich uitbreidende behoefte te kunnen blijven voldoen moest er gekraakt worden. In het kader van de landelijk geregelde overvallen van PTT-distributietransporten, werden gedurende de maand Augustus in Overijssel in veertien dagen tijd zes transporten overvallen, waarvan drie met succes door de KP-Almelo.

Het was in diezelfde maand, dat op een van de periodieke KP-leiders-vergaderingen de opdracht werd ontvangen tot vorming van de burgerlijke verzetsgroepen, kleine groepen, belast met de militaire sabotage. Elke plaats dient ten minste over één zo'n groep te beschikken, was de leidende gedachte. Zonder dralen werd begonnen aan de uitvoering van de opdracht, waarbij aan Johannes de algemene leiding werd toevertrouwd. Het KP-gewest werd in drieën verdeeld. Een gedeelte ten Noorden van de lijn Almelo-Zwolle, waarvan de bewerking werd toevertrouwd aan de zorg van Dries, een gedeelte ten Zuiden van die lijn kreeg Cor toegewezen, terwijl Geert voor de goede gang van zaken in de Achterhoek verantwoordelijk was gesteld. Het werd hard werken die laatste weken van de maand Augustus en de resultaten bleven dan ook niet uit. Verschillende groepen konden worden gevormd, niet in het minst dank zij de loyale medewerking van de OD, waarmee steeds een goede verstandhouding had bestaan, en die ook nu bereid bleek een aantal leden af te staan ten behoeve van het sabotagewerk. Toen het Johannes op 31 Augustus '44, dank zij de bemiddeling van Joop uit Apeldoorn en een vrije groep uit Deventer, gelukte de beschikking over een flinke wapendropping te krijgen, kon de volledige overschakeling op de militaire sabotage vlot worden bewerkstelligd. De bonkaart verdween naar het tweede plan, het blokje trotyl nam haar plaats in.

Het zwaartepunt, dat nog steeds op de verzorging van onderduikers had gelegen, werd in die tijd met een forse zwaai naar de sabotage verlegd. Een landelijk sabotagecommando, o.l.v. Frank (Johannes A. van Bijnen †), trad in werking, dat Grote Kees, die uit Utrecht was gevlucht, benoemde tot gewestelijk sabotage commandant (GSC) voor Gelderland en Overijssel. Op 3 September '44 gaf Grote Kees de eerste grote opdracht van Frank tot algemene spoorwega sabotage door. De waarlijk rigoureuze wijze waarop hieraan gevolg werd gegeven, vormt wel de glorieus tijd der Twentse-KP. Hoewel onder de toenemende spanningen, veroorzaakt door de tot aan de Nederlandse grenzen oprukkende geallieerde legermacht, het verzet ook in andere delen van de provincie tot gewapend optreden werd geprikkeld (in Kampen, Steenwijk, Staphorst, Zwolle, Delden, Markelo, Laren en enkele andere plaatsen ontstonden rond de zomer '44 kleine knokploegen, die eerst zelfstandig, later opgenomen in groter KP-BS-verband, zeer verdienstelijk werk verrichtten), werd toch van Twente uit de grootste activiteit ontplooid. Vanuit het in Zenderen op Liduina gevestigde hoofdkwartier, waar rondom in de loop van die dagen bijna alle ingeschakelde ploegen op boerderijen waren ondergebracht, zwermden de saboteurs dag en nacht uit om hun gevaarvolle opdrachten uit te voeren. Geen verbinding met Duitsland mocht in tact blijven. Bruggen werden opgeblazen, spoorrails gingen de lucht in, sluizen werden vernield. In negen dagen tijds werd op niet minder dan 23 plaatsen het verkeer op Duitsland onmogelijk gemaakt. In koortsachtige haast werd gebruik gemaakt van de totale verwarring, waarin de verbijsterde Duitse troepen enkele dagen verkeerden en waar zij de knokploegen maar de geringste kans lieten, sloegen deze toe, meedogenloos en raak. Doch de verwachte geallieerde doorbraak bleef uit en noodgedwongen (i.v.m. te vrezen Duitse represailles) moest Johannes het sein tot verzamelen geven. De ontplooide activiteit was

*Derk Smoes
(Dirk)
Leid. KP-Almelo.
Gearr. 30-11-'44 in Har-
brinkhoek. Verdacht van
uitgifte clandestiene PB's.*

niet zonder verliezen gebleven. De KP-Almelo telde twee gewonden. Deze ploeg was door Johannes voor het uitvoeren van sabotage-opdrachten naar Zwolle gestuurd, aangezien de daar opgerichte BVG wegens gebrek aan springstoffen weinig kon uitrichten. Ter hoogte van Ommen stootte men op een post van het Kontroll-kommando van het in de nabijheid liggende concentratiekamp, in de omgeving waarvan zich een groot aantal zwaar bewapende militairen ophield. Met het oog op in de twee gebruikte auto's aanwezige sabotagemateriaal was er geen uitweg voor de jongens. Zich er doorheen schieten was de enige kans. Terwijl de voorste auto vol gas gaf, drukte een der KP'ers zijn stengun door de voorruit en opende vuur. Gebruik makende van de even ontstaande verwarring joeg zij in razende vaart voorbij, maar de tweede wagen kreeg de volle laag. Twee KP'ers geraakten gewond en werden voor enige tijd uitgeschakeld.

Ernstiger nog was het verlies, dat de KP-Zenderen leed. Door een ongeluk met een stengun, gehanteerd door een van zijn vrienden, kwam Henk Visser, door iedereen gewaardeerd om zijn bescheidenheid, door allen geëerd om zijn schitterende staat van dienst, op 6 September '44 om het leven. Eens had hij tot zijn éénjarig zoontje gezegd: „Opdat jij later in vrijheid je Christus kunt belijden, daarom doe ik het.” Maar zwaar was hem soms toch het werk gevallen. „Als het daarom niet was”, zei hij tot zijn vrienden, „zou ik het niet kunnen volhouden, want ik ben het soms ook wel zo zat.”

Dezelfde nacht nog werd hij, gewikkeld in een oranjekleurige parachute, in het bos bij Liduina begraven. Het was de eerste dode, die de KP-sabotage in Twente kostte. Zwaar drukte de verslagenheid over dit verlies, maar de tijd, die geen stilstand kent, gunde niemand rust. Er was nog zo ontzettend veel te doen. De plotselinge en enorme groei van het KP-apparaat had vele problemen opgeroepen en de nieuwe organisatie moest worden verstevigd en geconsolideerd. Vooral de samenwerking met de RvV baarde veel moeite en zorg. Deze organisatie, die haar voornaamste vertakkingen in Salland bezat, benevens een niet onbelangrijke ploeg in het plaatsje Vroomshoop, zag in nieuwe samenwerking weinig heil. Al vanaf de eerste kennismaking te Zenderen op 28 Augustus had de RvV-leider in de provincie Overijssel, bevreesd zijn zelfstandigheid te zullen verliezen, getraineed waar dit mogelijk was. Toen hem op zijn dringend verzoek een gedeelte van de op 1 September ontvangen wapenen werd afgestaan op voorwaarde, dat hij zijn te ondernemen acties ter coördinatie met KP-plannen van te voren bekend zou maken, liet hij, eenmaal in het bezit van het wapenmateriaal, niets meer van zich horen. Dank zij een RvV-radioverbinding met Londen wist hij de beschikking over een wapendropping te krijgen, waarbij tegelijkertijd drie agenten met veel omvattende opdrachten naar beneden kwamen. De RvV-leiding, die zich met zulke belangrijke lieden in de rug, reeds heer en meester van het verzetsterrein waande, rekende echter buiten het initiatief van de KP. Johannes en Cor kregen de lucht van het gebeurde en begaven zich naar het RvV-kwartier, waarna zij Majoor Henk (Hendrik Brinkgreve †) — één der agenten — er van wisten te overtuigen, dat het niet de RvV doch de KP was, die het heft in Overijssel stevig in handen hield. In triomf werd de belangrijke „buit” naar het hoofdkwartier te Zenderen gevoerd, in welk een triomf de drie agenten gaarne deelden, toen hen duidelijk werd in welk een doortastend gezelschap zij terecht waren gekomen.

Tijdens het transport namelijk stootte men te Enter op een uit ongeveer dertig man bestaande groep Duitse parachutisten. Inplaats van aan het bevel tot stoppen te voldoen, openden de KP'ers vuur en reden met volle snelheid door. Twee Duitse militairen lieten er het leven bij. Even later passeerde weer een auto, ditmaal bestuurd door een SS-officier, die evenmin aan een bevel tot stoppen wenste te voldoen. De soldaat, in de veronderstelling, dat er wel weer terroristen in zouden zitten, dacht nu eens de eerste klap uit te delen en gooide een handgranaat voor de wagen met dodelijke afloop voor de SS-officier . . .

*Johan J. van Baasbank
(Floor)
Op 24-3-'45 omgekomen bij
bombardement in Zutphen.*

*Ynze Dikkerboom
Op 14-10-'44 bij overval op onderduikersverblijf in
Harfsen door handgranaat gedood. Vermoedelijk
verraad.*

*Christine van Heesch
Koerierster*

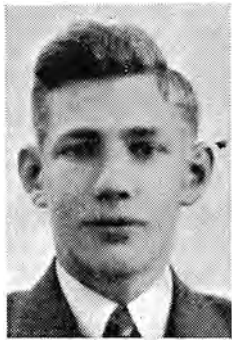
*Egbert Enserink.
Gerr. 21-11-'44 t.g.v.
verraad.*

*Herman Langevoort
Gerr. 29-12-'44 verm.
t.g.v. verraad.*

*Albertus Nauta
(Appie)
Gerr. 29-1-'45 door het
vinden van het dagboek van
een onderduiker.*

*Gerhard Oortgiesen
Gerr. 22-11-'44 i.v.m.
verraad.*

*Gerrit Slagman
Tevens: TD.
Gerr. 14-10-'44 verm.
t.g.v. verraad. Zijn boerderij
in brand gestoken, waarbij
2 onderduikers uit schuil-
plaats wisten te ontsnappen.*

*Pieter R. Tjittes
Gerr. 2-11-'44 verm. t.g.v.
verraad.*

*Harmen Visser
(Oom Willem)
KP-Vollenhove.
Op 16-4-'45 gesn. bij
bevrijdingsgevecht.*

Tenzij anders vermeld, behoorden de bovenstaande personen tot de KP-Laren.

*Hendrik Brinkgreve
Geall. Operator van KP-En-
schede.
Op 5-3-'45 doodgeschoten
op duikadres te Losser, in
gevecht met landwacht.*

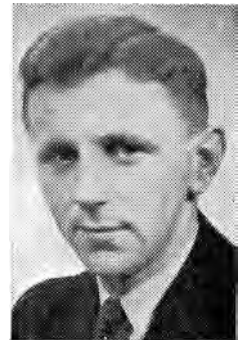
*Jacobus C. de Roos
(Kees)
KP-Staphorst.
Op 8-4-'45 gesn. tezamen
met Franse parachutist door
beschieting uit hinderlaag.*

*Gerhard W. B. Wondaal
(Geert van 't Poortje)
KP-Markelo.
Gerr. 2-10-'44 bij huis-
zoeking i.v.m. wapendrop-
ping.*

*Frederik IJ. Kaastra
KP-Delden.
Gerr. 21-11-'44 bij
straatcontr., waarbij op
hem springstoffen werden
gevonden.*

*Berend J. Morssink
(Klein Jantje)
KP-Delden.
Op 6-11-'44 bij bombar-
dement gedood.*

Wat de vestiging van Majoor Henk op het hoofdkwartier te Zenderen vooral zo belangrijk maakte, was het van die tijd daterende radiografische contact met Londen, waardoor verschillende nieuwe afwerperterreinen in gebruik konden worden genomen. Het KP-verband, dat tot ongeveer midden September kon worden gehandhaafd, werd nadien geleidelijk opgenomen in het grotere verband der BS, waarin ook de leiding van de RvV een plaats kreeg toegewezen. Dit proces werd nog aanzienlijk versneld door het om zich heen grijpen van enige catastrophale gebeurtenissen. Op 22 September '44, in de tijd, dat hij het drukst was met het voeren van besprekingen over bundeling der diverse groeperingen, werd Johannes door een Duitse contrôlepost gearresteerd. Door één der controlerende Duitsers neer te schieten, wist hij nog te ontvluchten, doch hij kwam niet ver. Op de vlucht werd hij aangeschoten en viel opnieuw in handen van zijn belagers, na zijn pistool tot de laatste kogel te hebben leeggeschoten. Enkele dagen later vonden zijn vrienden hem vermoord liggend op een enige dagen tevoren opgeblazen duiker in het dorpje Usselo. In hem verloor de LKP een van zijn zeer groten! Hij was een geweldig vechter, zonder vrees en bovenmate koelbloedig. Deze eigenschappen stempelden hem tot een KP'er van groot formaat. Door zijn grote organisatorische gaven en zijn iedereen respect afdwingende houding, werd hij, de eenvoudige bakkersknecht, bovendien de leider van het gehele KP-verzet in het Oosten. Het was alsof de ene slag de andere opriep. Door verraad van iemand buiten de KP overviel de SD op 23 September in grote getale het hoofdkwartier te Zenderen. Al schietende wisten drie KP'ers zich een uitweg te banen, doch drie anderen werden gearresteerd en zonder vorm van proces ter plaatse doodgeschoten. De villa Liduina werd opgeblazen. De ramp werd nog in omvang beperkt doordat men in verband met de arrestatie van Johannes zekerheidshalve tot ontruiming van de villa Liduina was overgegaan.

De kort op elkander volgende wrede gebeurtenissen maakten tijdelijk een einde aan alle activiteit. Er moest allereerst een nieuw hoofdkwartier worden gevonden, dat na verloop van enkele dagen op een boerderij te Saasveld kon worden gevestigd. Besloten werd de sabotage zoveel mogelijk te beperken. Concentratie van meerdere KP'ers op één plaats werd vermeden. Cor en nog een lid van de oude KP-Zenderen bleven met Majoor Henk op het hoofdkwartier.

De anderen werden van nieuwe opdrachten voorzien. Geert werd belast met de leiding over de afwerperterreinen Twente-Oost. Hij nam deze functie slechts korte tijd waar, want op 6 October werd hij door de landwacht gearresteerd, nadat de boerderij in Vasse, waarin hij verblijf hield, was omsingeld. Hij waagde nog een poging tot ontvluchting, doch werd daarbij aangeschoten en overgeleverd aan de SD, die hem kort daarop op het vliegveld Twente liet fusilleren. Een zoon van de boer werd ook gearresteerd. De opengevallen plaats werd nadien bezet door de jeugdige Kleine Koos, op dat ogenblik wel de KP'er met de langste staat van dienst, daar hij vanaf de eerste sabotagedaad te Wierden in Mei '43, samen met Henk Visser onafgebroken van de Twentse KP deel had uitgemaakt en aan vrijwel alle gewapende acties had deelgenomen.

Tot aan de bevrijding behield hij het toezicht over de BS-droppingterreinen in Overijssel. De KP-Almelo, die, hoewel regelmatig in verbinding staande met het hoofdkwartier, vanaf het begin der sabotage-actie op verder verwijderd terrein tussen Almelo en Zwolle had gewerkt, bleef tot September zonder zware verliezen. In die maand viel helaas de fusillering van twee harer leden, terwijl twee andere medewerkers nog kort voor de bevrijding het leven verloren.

Aan het zelfstandig bestaan der KP begon allengs een einde te komen. In November kreeg de door ZKH Prins Bernhard bevolen eenheid tussen LKP, OD en RvV zijn beslag. Van de zelfstandigheid van één dezer groepen was van toen af geen sprake meer. Gezamenlijk vormden zij de BS, waarin bijna alle vroegere KP'ers belangrijke posten innamen.

Nog eenmaal kreeg de KP-Almelo de gelegenheid in oude vorm op te treden. Dat was op 15 November 1944 ter gelegenheid van de overval op de Nederlandse Bank te Almelo, waarbij een bedrag van 46.000.000 gulden werd buit gemaakt. De tijdelijk verbroken verbinding met het NSF in het Westen des lands hadden de verzorgingsorganen, die in verband met de spoorwegstaking financieel zeer zwaar waren belast, in geldnood gebracht. Gehouden overleg met Londen voerde, op voorstel van de oud-KP'ers, tot de grootste geldkraak uit de KP-geschiedenis. Het aanvankelijk succes werd op ramspoedige wijze te niet gedaan door de kort daarop volgende arrestaties van vijf leden harer ploeg, waarvan er vier betrokken waren geweest bij de overval op de Nederlandse Bank. Zij werden naar het concentratiekamp vervoerd en kwamen niet terug. Ook de buit werd in zijn geheel achterhaald.

Na deze kraak, de laatste van de KP-Twente, hield alle eigen KP-activiteit op. Er waren nog slechts KP'ers, want dat bleven zij ook in de BS. Moedig en trouw. Dries, oud-leider van de KP-Almelo, toonde het toen ook hij viel. In Maart '45 werd hij te Zwolle gearresteerd, terwijl hij doende was één van zijn jongens uit gevangenschap vrij te krijgen. Hij werd verraden door een in vertrouwen genomen Duitser en bij een overval ten huize van zijn kostbaas, bij een ontvluchtingspoging doodgeschoten. Ook zijn kostbaas werd gearresteerd. Henk Visser was gevallen en Johannes.

Geert, Dries en vele anderen volgden hen in de dood.

De kracht van hun radicaal verzet had gelegen in hun onwankelbare trouw.